

YÜZYILIMIZIN POSTMODERN BİREYİ VE BAUDRILLARD'IN BİREY ANLAYIŞI

Ar. Gör. Dr. Zeynep Özlem Üskül-Engin*

*"Dün gece düşümdede gerçekliği gördüm,
uyandığımda ne rahatlamaydı öyle!"*

Stanislaw Lem

I. Bireyin Yirminci Yüzyılda İzlediği Sürece Bir Bakış

Birey kavramı, ilkçağlardan beri varolmakla beraber, sürekli değişik içeriklere sahip olmuş bir kavramdır. Her dönemde, bireye farklı anlamlar yüklenmiş, bazen tümüyle unutulmuş, bazen de ön plana çok çıkmıştır. Tarihsel sürece bakıldığında da, bireyden Eski Yunan'da dahi söz edilmesine karşın, bireyin Aydınlanma Çağı'nda taçlandırıldığı, ondokuzuncu yüzyıla kadar önemini koruduğu, Batı uygarlığının bir özelliği olduğu ve aynı zamanda modernitenin merkezini oluşturduğu görülmüştür.¹ Ancak ondokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmelere bağlı olarak birey kavramının değil, toplum kavramının önem kazandığı izlenmiştir. Yirminci yüzyıl ise hem bireyin unutulmasının hem de geri dönüşünün yaşandığı bir zaman dilimidir.²

Ondokuzuncu yüzyılın başından itibaren 1950'lere dek sosyolojinin de önem kazanmasıyla, dünya düzenini çok yakından etkileyen savaşlarla bireyden çok toplumun öne çıktığı bir dönem yaşanmıştır. 1950'leri izleyen dönemlerde, temel olarak toplumsal,

* Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı.

1 Laurent; Alain, Histoire de l'Individualisme, PUF, Paris, 1993, s.3.

2 Bireyciliğin izlediği süreç için Bkz. Üskül, Zeynep Özlem; Bireyciliğe Tarihsel Bakış, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2003.

siyasal ve ideolojik çatışmaların giderek yok olduğu izlenmektedir. Totalitarist komünizm hala yerini korumaktadır, ancak bu ideolojiyi benimsememiş ülkeler için gitgide bir iç tehdit olmaktan çok bir dış tehdit olarak algılanmaktadır ve ideolojisinin etkisinin yavaş yavaş ortadan kalktığı hissedilmektedir. Bu durum dünya dengelerini de yakından etkilemektedir.³ İkinci Dünya Savaşı sonrasında işçi hareketlerinin yavaş yavaş çöküşü, gözlerin toplumdan tekrar bireye doğru kaymasına neden olacaktır.

60'lı yıllar genel olarak sistemin ve yapıların tartışıldığı yıllardır. Bu yıllarda dilbilimi, psikanaliz, antropoloji, edebiyat eleştirileri, sosyoloji gibi dallar bireyi toplumsal yapılardan bağımsız olarak ele alarak toplumsal yapıları incelemektedir. Bireyin özne olarak ağırlığının kalktığı, özgürlük ve sorumluluk kelimelerinin anlamlarının değiştiği ileri sürülmüştür.⁴ Bunun siyasetteki karşılığının radikal bir pesimizm ve kuşkuculuk olduğu görülmektedir. 60'lı yılların hareketlerinin (azınlık, kadın, gençlik, öğrenci) yarı başarısız sonuçlar doğurduğu, içlerinden hiçbirisinin kabul gören yeni bir toplum görüşü öneremediği savlanmıştır.⁵ Toplumsal iş dünyasında ise, 60'lı yıllar ile 70'li yıllar arasında, bir aidiyet topluluğu yaratmaya götüren sembollerin ve işaretlerin varlığına dikkat çekilmiştir.⁶ Bu semboller, aşağıda değinileceği gibi, Baudrillard tarafından da ele alınmış ve bireyin farklılıklarını yok ettiği öne sürülmüştür.

80'li yıllarda aniden ortamın değiştiği görülmektedir. Yapılar silinmiş, sistem hareketsiz kalmıştır. Eyleyenin, öznenin, bireyin dönüşüne tanıklık edilmektedir. Devrimci umutların silinmeye başladığı, ulus-devletin krizini yaşamaya devam ettiği bu döneme eşzamanında, liberaller inisiyatifi ele alarak yeniden sorumluluktan, özgürlükten, seçme hakkından ve bireyden sözetmeye başlamışlardır. Modernliğin demokrasi, birey ve onun tercihleri olduğu söylenmektedir. Bu, bireyciliğin büyük dönüşü olarak yorumlan-

3 Castoriadis, Cornelius; *Dünyaya, İnsana ve Topluma Dair*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 172-173.

4 Ewald, François; "Baudrillard: Le Sujet et son Double", *Magazine Littéraire*, No: 264, Nisan 1989, s. 19.

5 Castoriadis, a.g.e., s. 173.

6 Géraud, Dominique, "Le Monde Symbolique des Travailleurs Sociaux", *Esprit Critique*, C.: 4, No: 7, Temmuz 2002, [http:// espritcritique.webdynamit.net/0407/article05.html](http://espritcritique.webdynamit.net/0407/article05.html), s. 2. (Eylül, 2003).

maktadır. Ama, çağdaş bireycilik tam olarak nerededir? Bu geçmişte kalan bir ideolojinin dönüşü ve devamı mıdır? Yoksa çağdaş bireyciliğin farklı yönleri ve değerleri de var mıdır?⁷

Bu sorulara yanıt olarak, Aydınlanma Çağı, sanayi devrimi, teknolojinin ilerlemesi süreçlerinden geçtikten sonra, artık modern dünyanın başka bir sürece girdiği öne sürülmüştür. Kültür anlayışımızın köklü bir revizyona gereksinim duyduğu savunulmuş, varolan toplumsal yapıların sorgulanması gerektiği ima edilmiştir.⁸ Yeni bir sürecin başladığını iddia eden bu söylem, modernitenin⁹ bittiğini, post-modernitenin başladığını savlamaktadır.

Postmodernizm terimi, önce mimariyi, sonra dans, tiyatro, sinema, resim ve müzik gibi sanat dallarını kapsayarak giderek geniş bir alanda kullanılmaya başlamıştır.¹⁰ Mimariden ve sanatın değişik dallarından başka bu terimin yaygın olarak akademik ve entellektüel çevrelerde de telaffuz edildiği görülmektedir.¹¹ Postmodernite, Aydınlanma'nın normlarına, kavramlarına karşı gelecek dünyanın temelsiz, istikrarsız, belirlenmemiş nitelikte ve bir dizi dağınık kültürden, yorumdan ibaret olduğunu ileri sürer.¹² Bu yaklaşım biçimi, hakikat, özgürlük, birey, tarih, normların nesnelliği, doğanın verili olması, kimliklerin tutarlılığı ile ilgili olarak bir kuşkuculuğu içerir, oysa Aydınlanma Çağı'nda bu kavramlar tartışılmış ve belirli bir sonuca ulaşılmışken, şimdi herşey yeniden müphem görülmektedir. Modernitenin tartıştığı özgürlük, irade özgürlüğü, gerçek, birey gibi kavramlar post-modern düşünürler tarafından farklı bir biçimde ele alınmaktadır. Postmoderniteden sözedenenler, günümüz dünyasının ağır bir bunalımdan

7 Ewald, François; "L'Individualisme: Le Grand Retour", Magazine Littéraire, No: 264, Nisan 1989, s. 16.

8 Featherstone, Mike; Postmodernizm ve Tüketim Kültürü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 14.

9 "Modernite terimi, düzenli olarak gelişme sosyolojisinde iktisadi gelişmelerin geleneksel toplumsal yapılar ve değerler üzerindeki etkilerine işaret etmek için kullanılmıştır. Ayrıca, modernleşme teorisi, endüstrileşme, bilimin ve teknolojinin gelişimi modern ulus-devlet, kapitalist dünya piyasası, kentleşme ve öbür altyapısal öğelere yaslanan toplumsal gelişme aşamalarından sözetmek amacıyla kullanılır." Featherstone, a.g.e., s. 26.

10 Huyssen, Andreas; "Postmodernitenin Haritasını Yapmak", Çev.: Mehmet Küçük, Modernite Versus Postmodernite, Vadi Yayınları, Ankara, 1994, s. 108.

11 Featherstone, a.g.e., s. 20.

12 Eagleton, Terry; Postmodernizmin Yanılsamaları, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 9.

geçmekte olduğu iddiasındadırlar. Postmodern düşünörlere göre, bunun sebebi ise, daha önce kesin olarak kabul edilmiş olandan genelleştirilmiş bir belirsizliğe geçişin sözkonusu olmasıdır. Buna göre, dekonstrüksiyon yaratının yerini almış, temel ilkelerin geçersizleşmesi ise insan faaliyet ve eylemlerinin anlamı üzerinde kaygılı bir belirsizlik yaratmıştır.¹³

Postmodernizmle birlikte ortaya çıkan bu belirsizlik kendini birçok alanda göstermektedir. Bireyciliğin temel unsuru akıldır, rasyonalizme dayanır, postmodern toplum eleştirel akılı saf bir araçsal akla dönüştürmüştür. Aklın, büyük filozofların sorunları çözmek için kullandıklarından çok, şimdiye dek hiç görölmemiş bir biçimde doğaya egemen olmak için kullanıldığı görölmektedir. Bunun sonucunda insanlar gerçekten dünyanın varlığını tehdit eden sorunlarla uğraşmak durumunda kalmıştır. Çünkü doğa, kendisini egemenliği altına almak isteyen insana eninde sonunda karşı koymaktadır: İnsanlar bu çabalarını küresel ısınma, ozon tabakasının delinmesi, kasırgalar, su basınları ve depremlerle karşılaşarak ödemektedirler. Her ne kadar yapılan yanlışlar insanlık için yıkıcı sonuçlara yol açsa da, insan kendisini her zamankinden daha akıllı görmektedir.

Postmodern olarak adlandırılan bu son dönemde, insanların kabuklarına çekildikleri ve sınırsız bir narsizm geliştirdikleri görölmektedir. Entellektüel ve toplumsal mücadele içinde olan bireyin dönemi sona ermiştir. Büyük ideolojik tartışmalar da görölmemektedir. 1789'un ortaya attığı eşitlik fikri birçok ülkede yasal düzlemde gerçekleşse de, ekonomik olarak gerçekleştirilemeyince eşitliğe olan umutlar da sönmüştür. Modernite kanserleşmiş bir yapıya dönüşmüştür: Şehir megapol olmuş, devletler küreselleşmeyle ulus-devlet niteliğini yitirmiş, medya tüketim toplumunu körüklemiş, modernitenin bireyi de tüm bu değişiklikten nasibini almıştır.¹⁴

Modernite hakkındaki bu düşüncelere katılanlardan biri olan Baudrillard, gerçek kavramının bir kurgulamadan ibaret olduğunu, medyanın algımızda yönlendirmeler yaptığını, seçimlerimizin de özgür bir iradenin eseri olmadığını söylemektedir. Bu durumda bireyden söz etmek ne denli mümkün olacaktır?

13 Jeannière, Abel; "Modernite Nedir?", Çev.: Nilgün Tatal-Küçük, Modernite Versus Postmodernite, Vadi Yayınları, Ankara, 1994, s. 23.

14 Creagh, Ronald; "L'anarchisme et le Postmoderne", Magazine Littéraire, No: 264, Nisan 1989, s. 63.

II. Postmodernizm ve Baudrillard

Sanat dallarında postmodernizm tartışmaları Amerika Birleşik Devletleri'nde başlamıştır, ancak, postmodernizmi bir teori olarak sunan ilk çalışmalar Fransa'da ortaya çıkmıştır. Postmodernizm terimi, bazı çevrelerde 80'li yıllara kadar benimsenmemiş olsa da Baudrillard eserlerinde 1968'den bu yana modern toplumları incelemektedir ve postmodernlerden sözedilmeye başlanmadan çok önce *Tüketim Toplumu*¹⁵ adlı eserinde büyük tarihsel nedenlerin sonunun geldiğini, *Baştan Çıkarma Üzerine*¹⁶'de insanların baştançıkartıcı olayların ve nesnelere etkisi altında kaldığını, simülasyonların etkisini, *Çaresiz Stratejiler*¹⁷'de ise, modern toplumların günün gereksinimlerine uygun değer ve yargı üretmekten yoksun olduğunu, kapitalist dönemden kalmış eski değer ve yargıların neoliberalizm adı altında ne olduğu da belli olmayan bir sisteme dönüştüğünü göstermeye çalışmaktadır. Baudrillard, üretim ve endüstri kapitalizminin egemenliğinde bulunan modernite denilen dönemin sona erdiğini, taklitlerle, "hiper"¹⁸ gerçeklikle, yeni bir teknoloji, kültür ve toplum biçimleriyle oluşturulan post-endüstriyel bir çağa, postmodernizme girildiğinden söz etmektedir. Eserlerindeki çizgi nedeniyle, Baudrillard'ın postmodern bir düşünür olduğu kabul edilmektedir.

Genel olarak, modernite, yeni bir endüstriyel ve sömürgeci bir dünya kurması, kapitalizmin baskı altına aldığı grupların (köylüler, zanaatkarlar, kadınlar gibi) kamusal alandan giderek dışlanması nedeniyle eleştirilmiştir. Postmodern olarak adlandırılan teorisyenler, bu dönemin kurumlarının ve kavramlarının eskidiğini, günümüzün yüksek teknoloji kullanan medya toplumu aracılığıyla bir değişim ve dönüşüm sürecine girildiğini, bu sürecin bir postmodern topluma yol açtığını söylemektedirler. Onlara göre, modernitenin tarihe karıştığı bu çağda, oluşan bu toplumun yeni kurum ve kavramlarla donatılacağını ileri sürmektedirler. Baud-

15 Baudrillard, Jean; *La Société de Consommation*, Editions Denoël, Paris, 1970.

16 Baudrillard, Jean; *De la Séduction*, Editions Denoël, Paris, 1988.

17 Baudrillard, Jean, *Çaresiz Stratejiler*, Çev.: Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002.

18 Hiper gerçeklik: Kökü ve gerçekliği olmayan gerçeklik. Kellner, Douglas, "Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm: Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar", Çev.: Mehmet Küçük, *Modernite Versus Postmodernite*, Vadi Yayınları, Ankara, 1994, s. 230.

rillard da, simülasyonların ve modellerin toplumsal dünyayı gerçek ve görünüm arasındaki ayrımın silinmesine yolaçacak ölçüde şekillendirmesine meydan veren, üretimi bir toplumsal düzenden yeniden üretimi bir toplumsal düzene geçişte, yeni teknoloji ve bilgilendirme biçimlerinin temel bir rol oynadığını vurgular. Baudrillard, sözü edilen en son çıkan teknolojilerin kullanılmasıyla yeni bilgi biçimlerinin ve toplumsal ekonomik sistemde değişikliklerin ortaya çıktığını ve bunların postmodern bir toplumsal oluşum yarattığını savlamaktadır.¹⁹ Önceki toplumsal teorinin tüm pozitivitelerinin başvuru kaynaklarının, amaçlarının bittiği fikrine katılan Baudrillard, gerçek²⁰, anlam, tarih, iktidar, devrim gibi kavramlara da eski anlamlarını yüklememek gerektiğini düşünmektedir.²¹ Modernite, yaşam alanlarının giderek farklılaşması ve buna eşlik eden toplumsal parçalanma ve yabancılaşma süreciyle nitelendirilebilirken, postmodernite farklılaşmanın giderilmesi ve buna eşlik eden şiddetli bir patlamayla içe dönük bir çöküş süreci olarak yorumlanmıştır.²² Baudrillard'ın bakış açısında hep görünenin arkasındakini merak etme unsuru öne çıkar, bu da varolan kavramları olduğu gibi değil, eleştirel açıdan yeniden ele almasına yol açar. Bireye ilişkin söyledikleri de bu anlamda dikkat çekicidir.

III. Baudrillard'a göre Bireycilik Anlayışı ya da Bireyin Yadsınması

Baudrillard, moderniteye ilişkin eleştirilerini yaparken, dünyadaki gelişmeleri yorumlarken bir yandan da bireyciliğin geri dönüşüne dikkati çekmiştir. Ondokuzuncu yüzyılın başında görülen sosyolojinin ortaya çıkışıyla birçok olguyu toplumla açıklama gayretinin sona ermesi açısından düşünülürse, Baudrillard'ın bu tespiti yerindedir. Ancak, Baudrillard'a göre, birey kavramı artık ta-

19 Best, Steven/ Kellner, Douglas; Postmodern Teori, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 15-16.

20 Baudrillard, son yıllarda üretilen, bir ilkeye dönüştürülen gerçekliğin ortadan kaybolduğunu ileri sürmektedir. Bu gerçekliği bir referans olarak yaşatmaya çalışmak mantıksızdır, çünkü bu gerçekliği ayakta tutan ile ölmüştür. "Nesnel" gerçeğin ortadan kaybolmaya başlamasıyla birlikte bu gerçeklik ilkesi giderek güçten düşerken, bütünsel sanal bir gerçeklik onun yerini almaktadır. Baudrillard, Jean; Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği, Çev.: Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005, s. 14.

21 Baudrillard, Jean; Simulacres et Simulations, Galilée, Paris, 1981, s. 119, 136-137.

22 Kellner, a.g.m., s. 231.

rihi bir kavram ve ütopyadır ve bu anlamda son nefesini vermiştir.²³ Birey kavramının yeniden ortaya çıkışı, eskisinin bir kopyası olmaktan öte bir görünüm ortaya koymaktadır. Aydınlanma Çağı'nın anladığı anlamda birey kavramının artık bu yüzyılda bulunmadığını, bulunmasının da olanaksız olduğunu ileri sürmektedir. Postmodern teori, toplumsal ve dilsel olarak merkezleşmiş özneye karşı çıkararak, parçalanmış öznenin yana taraf tutmakta, modern teorinin büyük çoğunluğunun varsaydığı rasyonel ve birleşik özneyi reddetmektedir.²⁴ Baudrillard da, bireyin, senteze ulaştığını, örgütlere ve kitle toplumuna bağlı nötr bir parça olarak ortaya çıkmadığını söylemektedir. Bugün konuşulan birey, artık bir özne değildir. Tutkuları, umutları, hedefleri olan, sübjektivitesini koruyan bir birey olmaktan çıkmıştır. Bugünkü toplumlarda izlenen bireyin daha çok homojen özellikler gösteren, sübjektivitesini yitirmiş, kendisine yüklenen bilgi ile kafasındaki imgelerle dolaşan ve karşısındakinden çok kendisini düşünen bir varlık olduğu görülmektedir. Bu birey, dayanışma kavramının anlamını unutmuş gözükmektedir.²⁵ Bireycilikten sözetmek gerekirse daha çok klonlanmış bir bireycilik sözkonusu olur. Bu da bireyin bir özne olarak kabullenilmesini engellemektedir. Baudrillard, özne ile birey arasında radikal bir ayrım yapmak gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre, yaşadığımız çağda varolan, özne olmayan bir bireydir. Bu yeni birey, öznenin ölümünden sonra uzayı ziyarete gelen bir hayalettir. Bu anlamda, birey post-modern'dir.²⁶

Baudrillard'a göre hareket, bir özne, bir sübjektivite, bir yapı meydana getirir. İnsan, geçmişte de günümüzde de kendisine bakılmasını, görülmesini isteyen, dikkat çekme arzusuyla dolu bir varlık olarak ortada dolaşmaktadır. Ama, günümüzdeki fark bu görülmeye çabasının varolma çabasıyla bir ilgisinin olmamasıdır. İnsan, bir imge olarak vardır ve dikkat çekmek için kullanılan araçlardan biri olan moda bile onun diğerleriyle olan farklılıklarını ortadan kaldırmaktadır. Bu paradoksun içinde kendi olmak, yarını olmayan, geçici bir çaba halini almaktadır.²⁷

23 Ewald, a.g.m., s. 19.

24 Best/ Kellner; a.g.e., s. 18.

25 Ewald, a.g.m., s. 19.

26 Ewald, a.g.m., s. 19.

27 Baudrillard; Jean, "Nous Sommes Tous des Transsexuels", Ecran Total, Galilée, Paris, 1997, s. 21-22.

Baudrillard, bireyi unutulmuşluğunun enkazından çıkarmaya çalışmaktadır, ancak şunu da belirtmektedir ki, sonuç özgün bir yaratı ya da geleneksel, arkaik yapılara karşı, devrimden sonra ortaya çıkan belli bir özgünlüğe sahip bir birey olmayacaktır.²⁸

Ondokuzuncu yüzyılda, birey ile bireyciliğin tüm zıt biçimleri ve sosyalizm arasında bir gerginlik vardır. Baudrillard'a göre, bu gerginlik günümüzde ortadan kalkmıştır. Bugün birey, cemaatçilerin anladığı anlamda tarihsel güçlerin bir çeşit sınırı ile yönlendirilmiş bir alanda bulunmamaktadır. Bireycilik, dinamik bir ütopya, hırs, düş, yenilmesi gereken yapılar, fethedilecek alanlar ve bireyin zorlukları aşması gerekli olduğu dönemlerde canlılığını korumaktaydı. Bugün ise, birey terim olarak kulaklarda çınlamaktadır. Biraz düz, biraz boş bir biçimi vardır. Bu anlamda, bir kalıntı olduğu izlenimini vermektedir.²⁹

Bu birey, 1789'da görülen bireyden farklıdır, bir şeye karşı çıkacaksa bireysel olarak karşı çıkar – ama bu da onun 1789'daki bireyden daha fazla "birey" olmasını sağlamaz-. Onun diğerleriyle ortak bir umudun peşinden giderek devrim yapmasını beklemek gerekir. Bu bireyin radikal değişiklikler yapma arzusu bulunmamaktadır. Dayanışma gibi kavramları kullanmaz, diğerlerine katılmayan biridir. Birey, benzetme yapmak gerekirse, bir atomdur. Fizikte kendi başına varolabilen varlık atomsa, bireye de bu yakıştırmayı yapmak doğru olacaktır. İnsanlar, artık moleküller, partiküller içindeki atomlar gibi hareket etmektedirler. İşleyen bir sistem, bir ağ vardır, bireyin onun içindeki yeri bir partikül, bir globüldür.³⁰ Bu nedenle, son dönemlerde Batı toplumlarında gözlemlenen hep parçalanmış aileleler, yalnız bireyler ve onlara yönelik sosyal sigorta sistemleri, değişen tüketim alışkanlıkları olmaktadır.

Baudrillard'a göre, bireyliğin geri dönüşü hümanist bir yenden ortaya çıkıştır. Bireyin artık kişisel bir belirlemesi, bir adı, otodeterminasyon isteği yoktur. Tüm bunlar buharlaşmıştır. Ve bireycilik Baudrillard'ın bakışıyla bir kutuplaşma yaratmamaktadır. Bireycilik etkili bir biçimde ortaya çıktığında bir başka toplum belirlenmekteydi, bir şeyler yıkılmakta ve bunun yerine bir başka güç, yeni bir yapı, yeni bir sistem, toplum yaratma hırsını taşı-

28 Ewald, a.g.m., s. 19.

29 Ewald, a.g.m., s. 19.

30 Ewald, a.g.m., s. 20.

maktaydı. Bugün ise, bambaşka bir toplum yapısı vardır: Modern endüstri toplumunun anahtarı üretim iken, postmodern toplumda 'gerçek'i önceleyen modeller olarak 'taklitler' toplumsal düzene egemen olmaya başlarlar. Bu durumda, da "gerçeğin tanımı şudur: Gerçek, eşdeğerli bir yeniden üretimi mümkün olandır- gerçek, yalnızca yeniden üretilebilir olan değildir, her zaman zaten üretilmiş olandır, hipergerçekliktir."³¹ Bu durumda, gerçeğin bile özgünlüğünü yitirdiği bir ortamda birey, orijinal bir ürün değildir. Öznenin negatif göstergesi olarak belirlemektedir. Ama, buna rağmen yaşamı kısa süreli olmayacaktır. Tarihsel, kahraman, ütopya kavramı olarak birey, görelî olarak kısa ömürlüdür. Ancak, bugünün bireyi bir sentez sonucu, ama bir protez gibi ortaya çıkmaktadır. Protezler ise hayat boyu -ama bir protez olarak- var olurlar.³²

Bir savunma sisteminin sonucunda bireycilik yeniden ortaya çıkmıştır. Bu birey, kitlenin işleyişi ile bir bütün oluşturmaktadır. Bu nedenle de yokolmayacaktır. Ama artık çok çıkarı, çok da stratejik değeri yoktur. Bu bireycilik anlayışı ile Baudrillard, nasıl bir politik düzen ya da devrimci bir düzensizlik ortaya çıkacağını ise kestirememektedir.³³ Ewald, Baudrillard ile yaptığı söyleşide, yine de bunun bireycilik anlayışına bağlı olan bir siyasal proje olduğunu, insan haklarının, konsensüsün buradan kaynaklandığını belirterek Baudrillard'a karşı çıkmaktadır.³⁴ Baudrillard'a göre, bunun doğru olmasına karşın, radikal bir alternatif oluşturmadığı, daha çok bir konsensüsün bulunduğu gerçeği ağır basmaktadır. Bugün, birey tarihsel bir süreç sonunda ortaya çıkmış bir konsensüsün ürünü olabilir. Halbuki, başlangıçta bir değer olarak birey kendini görelî bir konsensüste şiddetli, kuvvetli biçimler alabilecek düzenli bir karşıtlıkta kendini ifade etmekte iken, şimdi bireyin entegre bir devre gibi işlediği, oluşacak düzenin homojen bir düzen olacağı izlenimi vardır.

Baudrillard'a göre, bireyin bugün protezleri, makinaları, görünümü, imgeleri vardır. Buna kültür denebilir ama bu, artık bir eylem kültürü değildir. Birey, aşkın bir düşüncenin ürünü de değil-

31 Kellner, a.g.m., s. 231.; Aynı zamanda Bkz. Baudrillard, Simülakr et Simülasyon, s. 10-11, 41.

32 Baudrillard, a.g.m., s. 20.

33 Ewald, a.g.m., s. 20.

34 Ewald, a.g.m., s. 20.

dir, daha somutlaşmıştır. Oysa 1789'daki birey anlayışı soyut bir anlayıştır, aşkın bir düşüncenin ürünüdür.³⁵

Çatışmaların ortadan kaldırılmasına yönelik iradeyi ise Baudrillard şöyle yorumlamaktadır: Bu irade bir stratejiden, herhangi bir güçten kaynaklanmaktadır.³⁶ Ancak, iktidar da bundan dolayı sıkıntılıdır, çünkü gücün kaynağı, kimin yönettiği, hangi kararların alındığı herkes için belirsizdir. Bu durum, siyasal dinamiklerin bir erozyonu olabilir. Ancak, iktidarın tam anlamıyla ip-leri elinde tutamaması hayal kırıklığına yolaçmamalıdır. Birey, önceleri bir radikalliğin taşıyıcısı iken bu özellik olaylara geçmiştir, bu nedenle şimdi radikalliği bireysel olarak uygulama hayalini taşımamak gerekir. Radikalite bireyden "şey"lere geçmiştir, prosesün içindedir, olaylardadır, zincirleme reaksiyonlardadır. Dönem, ironi ya da bireysel eylemler açısından çok fakirdir, ama olaylar açısından hiç olmadığı kadar zengindir. Elektronik virüsler, terorizm, bütün kullanılan aletler bireysel sorumluluğu aşan konulardır ve bireyleri güçsüz bırakmaktadır. Bütün bunlar denetlenemeyen bir sürecin kanıtını oluşturmaktadır. Tüm bu olan bitenler yeni bir durumu yaratmamaktadır ve üstelik henüz yaşanmakta olduğundan yorumlanması da zordur. Varolan, geleneksel anlamıyla eylem değil, olaydır ve burada radikalite olayın kendisine vardır. Kollektif olandan, politik tutkudan veya başka bir şeyden sözedilemez. Baudrillard'a göre, geriye kalan sadece meraktır. Tüm bunlar olurken, modernitenin anladığı birey kavramını aramak çok fukara kalmaktadır.

Bireyin, moderniteye, demokrasiye bağlı olduğu, demokrasi isteniyorsa bireyin de varlığının istenmesi gerektiği düşüncesine Baudrillard da katılmaktadır. Bu demektir ki, birey başka şeyler gibi gerçekleştirilmiştir. Ütopik, kahraman olma düzleminde varolmak zorunda değildir, çünkü "gerçek"leşmiştir, somutlaşmıştır. Bu bir şeyin sonunu vurgular: Özne metaforunun sonunu... Birey ne istiyorsa ona sahiptir, ona sunulan yeterlidir, bir aşkınlığa, geleceğe ve rüyaya ihtiyacı yoktur. İleriye dönük bir projesi, devrim yapmak gibi, dünyayı değiştirmek gibi hayalleri yoktur. Geçmiş ve şu anı yaşamaktadır.³⁷

35 Ewald, a.g.m., s. 20.

36 Ewald, a.g.m., s. 21.

37 Ewald, a.g.m., s. 20.

Bu durum, modernitenin değerlerine bağlı olanlar için oldukça umutsuz bir durumdur. Birey varolmaya devam eder. Ama, 1789'un birey düşüncesi artık yokolmuştur. Bireyin özgürlüğü adına ortaya çıkan bireyin dokunulmazlığı "ben dokunulmazım, o halde sen de öylesin, o halde birbirimize dokunmadan yaşayalım" anlamını kazanmış, bu durum onları birbirilerine karşı kayıtsız olmaya götürmüştür. Birbirine kayıtsız bireyler, toplumun nasıl yönetildiğine karşı da kayıtsız bir tutum almışlardır.³⁸ Baudrillard, bireyciliğin geliştiği Amerika'da hiçbir şeyin bir noktada birleşmediğini (ne otorite, ne trafik), tam bir merkezsizliğin olduğunu, gösterilerin bile yalnızca göstericilerin gözü önünde yapıldığını ve bir etkisinin olmadığını belirtmektedir.³⁹ İnsanlar birbirinden yalıtılmış binalarda yaşamakta, kendi ailelerine, hatta kendi yalnızlıklarına dönük bir yaşama bakmaktadırlar. Baudrillard'ın bireyi bu şekilde ele alması tam da postmodernizmin içine düştüğü umutsuzluğu yansıtır görünmektedir.

Baudrillard'dan başka postmodern olarak anılan düşünürler de aynı umutsuzluğu ifade etmektedir: Örneğin Lipovetsky de davranışlarımızın ödevlerin, emirlerin, mutlak yükümlülüklerin etkilerinden kurtulduğu ödev-sonrası (après-devoir) çağına girdiğimizi ileri sürmektedir. Buna göre, özveri düşüncesi meşruiyetini yitirmiştir, insanlar ahlaki ideallerin peşinden koşmak için bir neden bulamaz hale gelmiş, bunun birçok alana olduğu gibi siyasete kadar bir yansıması da olmuş ve siyasetçiler de bir proje peşinden koşmaktansa günü kurtarmayı tercih eder olmuşlardır. Katı bir bireycilik çağına yolaçan bu anlayış, iyi yaşam arayışını revaçta tutmuş, insanlar da -Baudrillard'ın dediği gibi- başkalarına karşı korkunç bir kayıtsızlığın içine hapsolmuşlardır.⁴⁰ Baudrillard'ın ve Lipovetsky'nin düşüncelerinde doğruluk payı varsa, olması gereken ile olan arasındaki bilindik ilişki bozulmuştur. Katı bir "olan" tarafından yönlendirilen insan ilişkilerinden hareketle, yeni bir hukuk ve adalet anlayışının ortaya çıkacağını söylemek zor olmayacaktır.

38 Baudrillard, Jean; "Les Ilotes et les Elites", Ecran Total, Galilée, Paris, 1997, s. 92.

39 Baudrillard, Jean; Amerika, Ayrıntı Yayınları,, İstanbul, 1996, s. 58.

40 Lipovetsky, Gilles; Le Crépuscule du Devoir'dan aktaran Bauman, Zygmunt; Postmodern Etik, Çev.: Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 11.

IV. Baudrillard'ın Bakış Açısıyla Küreselleşme ve Birey

Küreselleşme, başta iletişim, bilgi ve ulaşım olmak üzere insani etkileşim biçimlerinin, uluslararası coğrafi sınırların önemini yitirmesine yolaçacak şekilde dünya ölçeğinde hızlı bir şekilde yayılması olarak tanımlanmaktadır.⁴¹ Bu değişim sürecinin taraftarları olduğu kadar karşıtları da vardır. Küreselleşmeyi eleştirenlere göre, gelişme ve ilerlemenin modernitenin bir değeri olduğu söylenir, ama bunlar da bu süreç içerisinde yokolma yolundadırlar. Küreselleşme, değerlerin evrenselliğine de son noktayı koymuştur.⁴² Evrensellik ile küreselleşme arasında temel bir farklılık vardır: Evrensellik, değerlerin, insan haklarının, özgürlüğün, kültürün ve demokrasinin, küreselleşme ise, teknolojinin, pazarın, turizmin, bilginin ifadesidir. Küreselleşmeden geri dönüş yok gibidir, evrensel olan ise yokolma sürecine girmiştir.⁴³ Evrensel ile küresel arasında fark kalmamıştır, önce pazarlar küreselleşmiş, sonra bu insan haklarına kadar uzanmıştır. Şimdi, demokrasi ve insan hakları herhangi bir ürün gibi serbest dolaşıma katılmıştır. Küreselleşme tüm kültürler arasındaki farklılıkları ve değerleri yoketmeyi hedef almıştır.⁴⁴ Bu anlamda, postmodernizmle küreselleşme arasında bir bağlantı kurmak ve her ikisinin evrensel değerleri aşındırdığını söylemek mümkün olmaktadır.

Baudrillard da küreselleşmeye olumlu yaklaşmamaktadır. Baudrillard'a göre, küreselleşen her kültür ölmeye mahkumdur.⁴⁵ Küresel güç için kendi savunduğu ve benimsediği değerler dışında kalan her değer farklı ve sapkındır. Bunları zorla bastırmak gerektiğine inanılır, her koşulda farklı olanın yok edilmesi esastır. Batı'nın misyonu, değişik kültürleri "vahşi eşitleme yasasına" tabi tutmaktır. Bunun için, gerekirse savaş yoluna dahi gidilebilir: Örneğin Afganistan'daki savaş, ekonomik ve siyasi stratejilerden önce, gerek düşünsel gerek coğrafi alanda kendi değerlerini, kendi

41 Kazgan, Gülten; Küreselleşme ve Ulus-Devlet, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 219.

42 Baudrillard; Jean, "Le Mondial et l'Universel", Ecran Total, Galilée, Paris, 1997, s. 176.

43 Baudrillard, Jean; "La Mondialisation Tue l'Universel, Journal l'Humanité, 7 Aralık 2002, http://www.humanite.presse.fr/popup_print.php3?id_article=26782 (4.5.2005).

44 Baudrillard, a.g.m., s. 178.

45 Baudrillard, Jean; "La Mondialisation Tue l'Universel, Journal l'Humanité, 7 Aralık 2002, http://www.humanite.presse.fr/popup_print.php3?id_article=26782 (4.5.2005).

anlayışını benimsetmek, farklı olanı yoketmek, sömürgeleştirmek ve tüm vahşi türleri evcilleştirmektir.⁴⁶ Amerika Birleşik Devletleri'nin son yıllarda Irak'ta yapmaya çalıştığı da budur: Irak halkına demokrasiyi getirmek. Bu, aslında, "iyi"nin vahşetidir, şiddetidir. Baudrillard, bunu Tanrı'nın yerini alıp, o insanları kaderleriyle oynamakla eş tutmaktadır, bu durumu eleştirerek, bunu bir güç, gerçeklik ve konfor fazlalığı olduğunu, bunun da terörizme yolaçtığını ifade etmektedir. Bireyciliğe göre, bireyler, aslında kendi geleceklerini belirleme hakkına sahip olmalıdırlar. Amerika Birleşik Devletleri de kuruluşuna bakılırsa bireyci ve devrimci temellere oturmaktadır. Ancak, bir süper güç olarak, başka devletlere yaptığı müdahalelere bakılırsa, gerçekten de başka ülkeler için bireyciliğin ilkelerinden uzaklaştığı görülür.

Küreselleşmenin sonuçlarından biri de, teknolojinin ilerlemesinin ve yaygın bir biçimde kullanılmasının özellikle Batı toplumlarında insan denen varlığın toplumsallaşması üzerinde ciddi sonuçlar yaratmasıdır. İnsanlar, televizyon, dvd, internet, hazır dondurulmuş gıdalar, iletişimi hızlandıran ama toplumsallaşmaya bir anlamda engel olan cep telefonları ile gitgide bir yalnızlığın içine gömülmüş bulunmaktadır.⁴⁷

Yine de, Baudrillard, küreselleşmeyi olumsuzlamakla birlikte, bir yandan da bu yok olmayı kötümser bir biçimde değerlendirmemekte, bir şeylerin bittiğini, çünkü gelişimlerini tamamladıklarını belirtmektedir. Bu trajik bir ölüm değildir. Birey, bugün farklı bir biçimde ama mükemmel olarak yaşamaktadır. Ona otonom, kendi kendini düzenleyen bir monad olarak pratikte varolma araçları verilmektedir. Bu son, "geleceksizlik" anlamına gelmemektedir; yokolan aynı zamanda tarih, kökler, zıtlıkların olduğu bir geçmiştir. Artık konsensüse dayalı bir geçmiş hazırlanmaktadır.⁴⁸

Küreselleşmenin, bireyin tüketim anlayışına yaptığı etkiden de söz etmek mümkündür. Örneğin, Japonya'da çıkan bir tekstil ürünü kısa zamanda medya ve onun desteklediği moda sektörü ile Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın bir kulla-

46 Baudrillard, Jean; "De l'Antiterrorisme à la Guerre: La Violence de la Mondialisation", *Le Monde Diplomatique*, Kasım, 2002, s. 18.

47 Yalnızlaşan insanın portesi için Bkz. Monteil, Pierre-Olivier; *Portrait du Zappeur Sens et Contre Sens de l'Individualisme Contemporain*, Labor et Fides, Cenevre, 1994.

48 Ewald, a.g.m., s. 20.

nıma sunulabilmektedir. Görüldüğü gibi herşey birbiriyle kolaylıkla etkileşime geçebilmektedir.

V. Tüketim Toplumu ve Birey

Postmodernizm tartışmaları beraberinde sosyolojinin ilgi alanlarının da değiştiğine dikkati çekmektedir. Önceleri, sosyoloji daha çok tarımsal ve geleneksel yapıdan sanayi toplumuna ve modern yapıya geçişi incelemiş, kırsal yapı, kentleşme, göç, iş dünyası, kadın dünyasındaki değişiklikler ele alınmıştır. Günümüzde ise, küresel bir değişim yaşandığından ortaya çıkan kimlik, kültür, devlet ve gelişen sivil toplum örgütlerinin ilişkileri, kentte yaşanan değişimler ön plana çıkmaktadır.⁴⁹

Baudrillard da, örneğin Bourdieu'nün yaptığı tarzda geleneksel bir sosyolojinin yapılamayacağını, çünkü çağımızın hızlı değişimleri ve bu değişimlere karşı oluşan zincirleme tepkiler karşısında sosyolojinin alanından dahi çıkılması nedeniyle artık büyük sosyoloji akımlarının inceleyeceği tarzda bir toplumsal yapıdan sözedilemeyeceğini belirtmektedir. Aynı bir değerler sistemi olan birbirinden ayrı dalların varlığı sürüp gidebilir, ama artık sosyoloji dalı için arta kalan bir onarım çalışmasıdır, kalıntılarla ne yapılabilirse o yapılacaktır.⁵⁰

Bugünün toplumu genelde bir tüketim toplumu olarak değerlendirilmekte, tüketim olgusu ve kişinin bedeni ile olan ilişkisi sosyolojinin dikkat çeken konuları olarak görülmektedir. Köklerinden giderek kopan, yalnızlaşan bireyin tek seçeneği, tüketime yoğunlaşma ve dikkatini sağlıklı ve güzel olma konusuna vererek birçok konudan uzaklaşma olarak görülmektedir.⁵¹ Baudrillard'a

49 Nitekim Baudrillard da kentteki değişiklikleri gözardı etmemiştir. İnsanların yaşama bakışları ve alışkanlıkları doğal olarak mimariye de yansımaktadır. Baudrillard, Amerika'da çok katlı binaların dış yüzeylerinin camla kaplandığına dikkati çekmektedir. Bu mimari özelliği siyah gözlük takan insanlara benzetmekte ve cam cephelerin çevreyi yansıtır, bakana kendi imgesini gönderdiğini söylemektedir. Bu insanda bir aşılamazlık hissi vermektedir. "Walkman, siyah gözlükler, elektrikli otomatik ev aletleri, yüksek teknikle donatılmış arabalar, bilgisayarlar aracılığıyla geliştirilen sürekli diyalog, iletişim ve etkileşim olarak adlandırılan herşey aslında, her monadın kendi formülünün gölgesine, kendi kendini yöneten küçük köşesine ve yapay bağımsızlığının içine çekilmesiyle sona ermektedir". Bu durum yalnızlaşan insanın konumu bir kez daha vurgulamaktadır. Bkz. Baudrillard, Jean; Amerika, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 74.

50 Ewald, a.g.m., s. 22.

51 Yılmaz, Aytakin; Çağdaş Siyasal Akımlar, Vadi Yayınları, Ankara, 2001, s. 347.

göre, tüketim, “etkin ve kollektif bir davranıştır, bir zorlama, bir ahlak ve bir kurumdur. Tüketim tam olarak bir toplumsal değerler sistemi, bu terimin grup bütünleşmesi ve toplumsal denetim işlevi olarak içerimlediği bir toplumsal değerler sistemidir”;⁵² tüketim toplumu ise, “aynı zamanda tüketimin öğrenilmesi toplumu, tüketime alıştırılma toplumdur; yani yeni üretim güçlerinin ortaya çıkmasıyla ve yüksek verimlilik taşıyan ekonomik bir sistemin tekelci yeniden yapılanmasıyla orantılı yeni ve özgül bir toplumsallaşma tarzı”dır.⁵³

Baudrillard, tüketicinin seçmek zorunda bırakıldığı çirkinlikler diyarının egemeni olduğunu söylemektedir. Yazara göre, bireyin yaşamında sürekli olarak nesnelere ortaya çıkmaktadır. Bu nesnelere, kullanımlarının sağladığı yararlar ve bundan kaynaklanan bir değerle ölçülmemektedir ve zamanla bireylerin günlük yaşamlarını örgütleyen işaretler sistemine dönüşmektedir.⁵⁴ Şu halde, tüketimin, kullanım değerlerinin tüketimi olarak, maddi bir fayda olarak değil, herşeyden önce göstergelerin tüketimi olarak anlaşılması gerekmektedir.

Baudrillard'a göre, nesnelere iki biçimde varolduğu görülmektedir: Birisi yarar fonksiyonuna göre, diğeri ise, sembolik bir bakış açısıyla bir statü, prestij anlamıyla yüklü olarak varolmaktadır.⁵⁵ Tüketim toplumları da ikinci varoluş biçimine dayanarak şekillenmektedir. Bu şekilde tüketen bireyler gitgide homojen bir toplumun üyesi olmaktadır.⁵⁶

52 Baudrillard, *Société de Consommation*, s. 114.

53 Baudrillard, *Société de Consommation*, s. 114.

54 Portenseigne, Gilles; “Une Critique de la Société de Consommation”, www.geocities.com/kreatixkaaos/SOC_CONSOM.htm, 1996, (10.5.2004).

55 XIX. ve erken XX. yüzyıl moda sistemi, kadının sahip olduğu ya da olmak istediği toplumsal konumu ifade eden giyim tarzlarını üretmiştir. Bu sistem kendisinden sonra ortaya çıkan sistemlerden çeşitli biçimlerde ayrılır. *Sınıf modasında* kurallar oldukça katıdır, örneğin her kostümün tek bir doğru eldiveni vardır. Bu kurallara göre, hangi mevsimde hangi rengin giyileceğine dek ayrıntılar inceliklerle belirlenmiştir. Bu kurallar, cinsel kimlik, kadınlık ve davranışa ilişkin genel kabul gören normlara işaret eder. Sınıf modasının yerini alan *tüketici modasında*, biçimsel çeşitlilik çok fazladır, bir tarzın moda olması ile onun yerini bir başka tarzın ele geçirmesi arasındaki zaman dilimi kısa olabilmektedir. Bu moda türünde toplumun tüm katmanlarının beğenisi ve ilgisi dikkate alınır, seçkinlerin beğenisine ise ‘haute couture’ cevap vermektedir. Crane, Diana; *Moda ve Gündemi, Giyimde Sınıf, Cinsiyet ve Kimlik*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 177-178.

56 Portenseigne, Gilles; “Une Critique de la Société de Consommation”, www.geocities.com/kreatixkaaos/SOC_CONSOM.htm, 1996, (10.5.2004).

Bu koşullarda, tüketim, ticaret merkezleri ile medya ajanları tarafından teşvik edilen bir yaşam biçimine dönüşmektedir.⁵⁷ Bu durumda, mutluluk, birincil ya da ikincil gereksinimleri gideren bu nesnelere aranması olarak tanımlanmaktadır. Ancak, sistem bu arayışın asla bitmemesi üzerine kurgulanmıştır. Herkes, tüketim nesnelere karşısında eşit konumdadır. Nesnelere yararına göre değerlendirilmesi halinde, bir eşitsizlik ortaya çıkmaktadır. Oysa, statüyü belirleyen nesnelere alımı herkesi sosyolojik açıdan eşit konuma sokmaktadır. Tüketim, aynı malların ve aynı maddi ve kültürel ürünlerin gitgide artan paylaşımını toplumsal aykırılığın, hiyerarşinin, ayrımcılığın bir düzelticisi olarak gösterilmeye çalışılmıştır.⁵⁸ Bu durumda, aynı cep telefonuna sahip olan ev temizliğinde çalışanlar ile fabrika patronları “eşit” olmaktadır. Bu eşitliğin elbette 1789’da kastedilenden farklı olduğu açıktır ve bu yeni eşitlik anlayışının adalete yakınlığı da tartışmalıdır.

Tüketici de, gereksinimlerini yaşadığı toplumun gereklerine göre şekillendirmekte ve nesnelere sağladığı yarara eskiden verdiği önemi vermemektedir. Bu sistemin mantığında, tüketim, eşitlikçi bir dünyada, özgür olarak yaşanabilmesi için bireyci bir ideolojinin arkasına gizlenen kolektif bir eylemdir. Aslında, bu varsayılan eşitlik, kapitalist dünyanın ayrımcı sistemini gizlemektedir. Bu, kolektif bir eylemdir, çünkü nesnelere edinilmesiyle bireysel bir tatmine ulaşılmaz, ama nesnelere kaynaklanan işaretlemlerin kolektif olarak değiş-tokuşu gerçekleşmiş olur. Bu durumda, farklı olma isteğiyle, bir kişilik ve hatta bir imaj yaratma çabasında olan birey, aslında tüm gerçek farklılıklarından, tüm özelliklerinden uzaklaşmış olmaktadır. Kişiselleşmenin mantığı homojen olmaktan geçmektedir. Bu da bireyi dışlanmaktan korumaktadır.⁵⁹ Yapılacak tek şey, küçük detaylarda kendini göstermekten ibarettir, statüyü belirleyen de zaten bu olmaktadır. Medya da, tüketim toplumunu vargüçüyle desteklemektedir.⁶⁰ Bu du-

57 Baudrillard, *Société de Consommation*, s. 24.

58 Baudrillard, *Société de Consommation*, s. 75-76

59 Bir giyim tarzı edinmeye yönelik güdülenme, uyumculuğun reddi nedeniyle cezalandırılma korkusundan çok tüketim malları aracılığıyla toplumsal gruplarla özdeşleşmeye dayanır. Örnek alınacak kişiler medya kültüründen seçilir. Bu da elbette, toplumda, giyim alanında yeknesak bir tarzı yaşatmaktadır. Crane, a.g.e., s. 178.

60 Baudrillard, *Société de Consommation*, s. 109.

rumda, çağdaş toplumların temel özelliklerinin gitgide bir anlamlandırılmalar mantığının, simgesel kodların ve sistemler çözülmesinin parçası haline geldiğini söylemek zor olmayacaktır.⁶¹

Baudrillard, tüketim toplumunun kodlarıyla yaşayan modern insanın yaşamını giderek daha az emek harcayarak üretimle, ama daha fazla kendi gereksinimlerinin ve refahının üretimi ve sürekli olarak yenilenmesiyle geçirdiğini belirtmektedir: “Modern insan, tüketimci potansiyelliklerinin ve kapasitelerinin tamamını seferber edecek şekilde kendisini hazırlamak zorundadır. Eğer bunu unutursa, kendisine mutlu olmama hakkına sahip olmadığı kibarca ve ısrarla hatırlatılır. Dolayısıyla modern insanın pasif olduğu doğru değildir: Modern insanın sergilediği ve sergilemek zorunda olduğu sürekli bir etkinliktir. Aksi halde, modern insan sahip olduğuyla yetinmek ve toplum dışı olmak tehlikesine doğru hızla yolacaktır.”⁶² Buradan da, Baudrillard için tüketim toplumunun toplumsal denetim aygıtı olduğu anlaşılır, bu toplum tüketicinin her eyleminin örgütlendiği bir oyun gibidir. Bu toplumda, özne nesneleşmiştir, birey özenle toplumsal bir mantıkla yabancılaştırılmıştır ve özgür bir seçim illüzyonuna mahkum edilmiştir.⁶³

Birey, tüketim toplumunun yarattığı sisteme tasarruflarını yatırarak ve sistemi sermayesiyle besleyerek değil ama tüketim toplumunun sunduğu ürünleri tüketerek hizmet eder. Baudrillard'a göre, bireyin böylesine eksizsiz, ustaca ve pahalı şekilde hazırlandığı başka hiçbir dinsel, siyasi ya da ahlaki bir etkinlik yoktur. Bu sistem, bireye tüketici olarak gereksinim duymaktadır.⁶⁴ Günümüzde, bireyin, birey olarak gerekli ve hemen hemen yeri doldurulamaz olduğu konum tüketici konumdur. 1789 Fransız İhtilali ile karşımıza çıkan eşitlikçi, özgürlükçü ve dayanışmacı bireyciliğin aksine tüketim toplumunun bireyi şekilsel olarak eşit yapabildiği ve dayanışmadan uzaklaştırdığı görülmektedir. Bunun yanında, birey hem yalnızlaşmış hem de olsa olsa sürünün bir parçası olmuştur.⁶⁵ Bu da onun özerkliğini yitirdiği anlamına gelmektedir. Oysa, birey kavramı başlı başına bir benzersizliğin

61 Baudrillard, *Société de Consommation*, s. 30.

62 Baudrillard, *Société de Consommation*, s. 112-113.

63 Portenseigne, Gilles; “Une Critique de la Société de Consommation”, www.geocities.com/kreatixkaaos/SOC_CONSOM.htm, 1996, (10.5.2004).

64 Baudrillard, *Société de Consommation*, s. 118.

65 Baudrillard, *Amerika* (s. 74) adlı kitabında şöyle demektedir: “...Burada

siyasal, hukuksal ve sosyal sistemde karşılık bulmasını içermektedir. Bu kavram, özgür, özgün ve özerklik talebinde bulunan bir insanı anlatmaktadır. Ancak, postmodern çağda, anlaşılan odur ki, birey kavramı içerdiği bu anlamlardan uzaklaşmış, yalnız ve topluluğun içinde kaybolmuş, özgünlüğünü yitirmiş bir insanı ifade etmektedir. Zaten, postmodernizmin "çoğulculuk"tan anladığının "çok"luktan öteye geçemediği eleştirisi yapılmıştır.⁶⁶ Gerçek çoğulculuk, katılımcıların eşitliğiyle sağlanmaktadır. Tüketim toplumunda gözlemlenen eşitlik gerçekten bir eşitliği sağlayamamaktadır. Bu nedenle, postmodernizmin simüle edilmiş bir çoğulculuk yaratarak, süregiden baskı ve eşitsizlikleri görmezden geldiği ileri sürülmüştür.⁶⁷

VI. Beden ve Birey İlişkisi

a) Genel Olarak

Bireyin bedeniyle olan ilişkisi ilkel toplumlarda olduğu kadar gelişmiş toplumlarda da değişik anlamlar taşıyan kaynaşmış bir ilişkiye işaret eder.⁶⁸ İlkel toplumlarda, beden, kişinin diğerlerinden ayrı bir birey olarak tasarlanması için kullanılan bir öge değildir. Bedenin organları ve işlevi, ilkel toplumlarda, bu bedene sahip olan bireyden ayrı bir varlık olarak kabul edilmez. Kozmosun, doğanın bir parçası olarak kabul edilir. Kanaklar gibi ilkel

kimse size bakmıyor. Birinin üstüne atlayıp sizden dayanılmaz, cinsel bir istekte bulunmasından, sizden para ya da dostluk istemesinden herkesin ödü kopuyor. Herşey uyurgezer bir şiddetle yüklü ve bu potansiyel şiddetin patlamasından kurtulmak için her türlü ilişkiden kaçınmak gerekiyor. Deliler serbest bırakıldıklarına göre, herkes bir başkasını gözünde potansiyel bir deli".

"...Burada sokaklarda tek başına düşünen, tek başına yiyip kendi kendine konuşan insanların sayısı ürkütücü. Ama yine de bir araya gelmiyor; tersine birbirlerinden kaçıyorlar; dolayısıyla birbirlerine benzemeleri kuşkulu.

Ancak belli bir yalnızlık var ki, başka hiçbir yalnızlığa benzemiyor. Herkesin önünde, bir duvarın, bir arabanın motor kapağı üzerinde, bir parmaklık boyunca yemeğini tek başına hazırlayan adamın yalnızlığı. Burada her yerde görülüyor bu; dünyada görülen en üzücü sahne; yoksulluktan daha üzücü; herkesin içinde tek başına yemek yiyen bir kişi, dilenen bir kişiden daha çok üzücü". Amerika, s. 25.

66 Yumul, Arus; "Postmodernizmden Modernizm Ötekilik", Karizma, Temmuz-Ağustos-Eylül 2000, s. 128.

67 Yumul, a.g.m., s. 128.

68 Nicoud, Christophe; "Corps", Ses Plurielles, www.cndp.fr/RevueDes/pdf/130/06206611.pdf, 12.2002, s. 1. (6.5.2004).

toplumlarda bazen bedeninin varlığından dahi sözedilmez: Ağacın kabuğu ile insan derisi aynı kelime ile ifade edilmiştir.⁶⁹

Ortaçağdan itibaren bedeninin bireyleşmenin bir unsuru haline geldiği ve bireyden ayrıştığı görülür. Birey, kendisinden ayrı bir varlık olan bedenini denetlemek durumundadır. Ve bireyin toplumda edindiği yer oranında bedeninin kamusalının kalmadığı, özel alanda konumlandırıldığı görülmektedir. Birey-beden ayrılığı, nesneleşmiş bedeninin bir "öteki", bir "alter ego" yaratmasına neden olur.⁷⁰ Kartezyen "ego cogito"sunun başvurabileceği bu "öteki", beden ile birey arasındaki sözkonusu ayrışmayı, parçalanmayı ılımlaştırmaya yarar. Bilimsel ilerleme ve uygarlaşma sürecinde, bireyleşme unsuruna hizmet etmek için birey ve beden ayrıştığına göre, bir boşluğu doldurmak gerekmiştir.⁷¹ Beden kişiselleşmiştir, bir fetiş haline gelmiştir, dışa dönük bir yapıdır ve aynı zamanda semerelerinden yararlanılacak bir sermaye olarak da görülmeye başlanmıştır.

Tüm bunlardan, ilkel toplumlarda olsun gelişmiş toplumlarda olsun, bedeninin mutlaka bireyden koptuğu, yabancılaştığı sonucu çıkmamaktadır. Beden ile birey arasında bir ilişki hep vardır. Ne zaman ki beden bir bireyleşme unsuru ve bilimsel bir nesne olmuştur, o zaman bireyle beden arasında bir kopukluğun meydana geldiğinden sözedilmeye başlamıştır. Bunun bir gelişme olup olmadığı tartışmalıdır. Eleştirel bir bakışa sahip olanlar, bedeninin bu şekilde asla özgürleşmediğini, özerkleşemediğini ifade etmekte, toplumsal yapıların, sınıfsal ya da kültürel alışkanlıkların bireyin bedenine gitgide yabancılaşmasına neden olduğunu ileri sürmektedir. Bu durum, bireyin kendine yabancılaşmasının yanında aynı zamanda ayrımcılığa da yol açmaktadır. Örneğin, toplumsal kabul gören zayıflık, şişman olanların dışlanmasına neden olabilmektedir.⁷²

b) Günümüz Toplumlarında Baudrillard'ın Beden-Birey İlişkisine Bakışı:

Toplumların değer yargıları, bireyin bedeniyle olan ilişkisine

69 Nicoud, a.g.m., s. 2.

70 Maisonneuve, Jean; "Le Corps et le Corporétisme Aujourd'hui", Revue Française de Sociologie, XVII, 1976, s. 551-571.

71 Nicoud, a.g.m., s. 3.

72 Şişmanlık için Bkz. Baudrillard, Amerika, s. 52.

yansımaktadır.⁷³ Tüketim toplumunda, bireyin bedeniyle olan ilişkisinde, bedenin görünümünün abartılı bir şekilde önem kazanmasının bu toplum tipinin özelliklerinden biri olduğu görülmektedir. Birey -öncelikli olarak kadın-, imajını önemser hale gelmektedir.⁷⁴ Birey, görünümünü yeniden yaratabilmekte, beden bireyin dışındaki ilk partneri olmaktadır.⁷⁵ Bu abartılmış narsizm, bireyin yabancılaşmasına neden olmaktadır. Güzelliğin etiğiyle yönlendirilen bu birey, kendisine hayran olmakta ve bedeninin kendisine çıkaracağı zorluklara karşı sürekli önlem almaktadır. Güzellik, statü açısından da elde edilmesi gereken bir işaret-nesne halini almıştır ve medya tarafından da bu durum desteklenmektedir. Güzellik, bireyin mahkumu olduğu bir toplumsal kodun önemli konularındandır. Bu amaçla, bireyin sürekli olarak kendi bedenine dönük yaşaması, Baudrillard'a göre: "Diyet bilgisi gibi, body-building ve daha başka bir sürü şey gibi jogging de yeni bir kölelik şekli"dir.⁷⁶ Toplumun belli bir beden stereotipi geliştirmesi, kişiyi belli aktivitelere zorlarken, toplumsal statü de bir yandan hangi sportif etkinliklerin yapılacağını belirlemektedir: Polo, golf, at binme gibi sporlar refah düzeyi yüksek olanlara hitap etmekte, aynı sınıfa mensup olan kişiler bu yolla sosyalleşmektedir. Böylece, üst bir sosyal sınıfa olan aidiyetlerini açıklamakta, bireyin bedenini kullanarak bazı değerlere ve spesifik normlara boyun eğmesini ortaya koymaktadır.⁷⁷

Güzellik gibi sağlığa verilen önem de sınıfsal özellikler göstermektedir. Refah düzeyi yükseldikçe en küçük rahatsızlıklar doktor kontrolüne alınmakta, hastalıklarla mücadelede etkin olunmaya çalışıldığı kadar, sağlığı korumak için de özen gösterilmektedir. Son yıllarda ortaya çıkan vitamin çılgınlığı, yaşlanmaya direnme (anti-aging) merakı ve bio-besinler buna örnek oluşturmaktadır. Bu Baudrillard'a göre, aynı zamanda bitmek tükenmek bilmeyen bir yaşam çabasını da göstermektedir. Ona göre: "Yaşamda kalma sorunu her yerde gündemde... Diyet bilgisi, çevrebilim, sekoyaların, fokların ya da insan soyunun korunması dahil, bal gibi hayatta oldu-

73 Lefevre; Betty, "Corps Baroque et Education Physique Scolaire", Corps et Culture, No 5, <http://www.revues.org/corpsetculture/numero5/article4.html> (06.07.2004).

74 Baudrillard, La Société de Consommation, s. 110 vd.

75 Nicoud, a.g.m., s. 4.

76 Baudrillard, Jean; Amerika, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 51.

77 Nicoud, a.g.m., s. 4.

ğumuzu tanıtlamayı amaçlıyorlar (tıpkı bütün o düş ürünü peri masallarının gerçek dünyanın bal gibi gerçek olduğunu tanıtlamayı amaçlamaları gibi). Bunun doğru olduğu ise o kadar kesin değil, toplumun şu paradoksu yüzünden doğru sayılmaz: İnsan toplum içinde daha önce ölmüş olduğuna göre artık onun bir kez daha toplum içinde ölmesi söz konusu bile değildir... İşte gerçek belirsizlik budur. Bu da yalnızca nükleer çağda yaşamaktan değil, aynı zamanda yaşamanın kolaylığından ileri geliyor ki, böylece sağ kalma-mız sağlanıyor. Nükleer silahlar kullanılırsa, ölmek için ne zamanımız olur ne de ölmenin bilincine varırız. Ama şimdiden aşırı derecede korunmuş bu toplumda artık ölümün bilincinde değiliz, çünkü fazla bir yaşama kolaylığı sürecine çok ustaca geçmiştik.”⁷⁸

Beden, bir doğa yasası gereğince insan yaşadığı sürece var olmaktadır, insanın son çabalarından biri de mümkün olduğunca yaşam kalitesini de yükselterek bedenin mümkün olduğunda bu dünyada daha fazla kalmasını sağlamaktır. Yapılan son açıklamalara göre, insanın genetik kodlamasına bakıldığında ömrünün 120 ile 130 yıl olduğu anlaşılmaktadır. Gitgide gelişen genetik ve tıp bilimi bedenin sonsuza dek yaşamasını sağlayacak çalışmalar yapmaktadır. Üremeyi beden dışına çıkarmaya çalışmak gibi, yaşamı da ölümden ayırmak, yapılmak istenen başka bir şeydir. Ölüm, gereksiz görülmekte, ondan kurtulma çabaları derinleştirilmektedir. Organ nakilleri, klonlama⁷⁹ çalışmaları, hep öteleme çabasıdır. Böyle giderse, ölümsüzlük bizleri beklemektedir.⁸⁰ Baudrillard bu konuda görüşlerini ileri sürerek bu çalışmaların insanı yaşam-ölüm gerçeğinden uzaklaştırdığını, bir illüzyona sürüklediğini belirtmektedir.

Ölüm bir kesinlik olduğuna göre, bu ortadan kalkınca, insan önce bir belirsizliğin içine düşecek, sonra da muhtemel olarak tüm değerler, siyasi, sosyal, hukuki yapılar değişikliğe uğrayacaktır. Bu durumda miras hukukunun, miras kalan değerlerin arkasından devletin aldığı veraset ve intikal vergilerinin akıbeti kesinlikle değişecektir. Ayrıca, sonsuz yaşama bu yolla da ulaşıp ulaşı-

78 Baudrillard, Amerika, s. 56.

79 Baudrillard, böyle giderse, klonlanmış bir dünyanın ortaya çıkacağına işaret etmektedir. Baudrillard, Jean; Bir Parçadan Diğere, Fransızcadan Çev.: Yaşar Avunç, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2005, s. 45.

80 Autran, Isabelle/ Brohm, Jean-Marie/ Veyrié, Nadia; “Le Corps, Un Echange Impossible?”, Baudrillard ile yapılan Röportaj, Significations, s. 3, [www.j-baudrillard.com/article, php3?id_article=113](http://www.j-baudrillard.com/article.php?id_article=113) (12.5.2004).

lamayacağı da henüz kesin değildir. Bu amaçla yola çıkıp, eski Mısırlıların kaderini paylaşmak olasıdır. Bütün klonlanma çabasına karşın, kim bir müzenin ayrı bölümünde daha fazla bilet parası verilerek gezilen bir yerde, bir cemekanda sergilenmek ister ki?

Baudrillard, yabancılaşıma yaratacak düzeyde önemi abartılan bedene gittikçe azalan bir önem verildiği görüşündedir. Genel olarak, zaten gerçek sahip olduğu içeriği yitirmiştir, geçici biçimler halinde sanal ekranlarda karşımıza çıkan ise “gerçek” değildir. Baudrillard, kendisiyle yapılan bir röportajda, eğer bir molekülü elektronik bir dalgayla ya da ona eşdeğer bir şeyle değiştirmek mümkün olsaydı, moleküle gereksiniminin kalmayacağını belirtmekte ve eğer bedeni cinsellikte geçmeden üretmek, onu denklemsel bir biçimde sonsuzlaştırmak mümkün olsa, insanın kendi bedenine ve doğal olarak bir başka bedene de gerek kalmayacaktır diye eklemektedir.⁸¹ Klonlama türün devamını sağlayacaksa, cinsel aktivite üremeye yönelik temel işlevini yitirmiş olacaktır.

Klonlama sayesinde yepyeni bir bedeni, bireyin kendi hücrelerinden üretmenin mümkün olacağı görülmektedir. Yaşamın devamlılığı sağlanacaktır. Baudrillard, bu yolla edinilen bir yaşamın doğal olmayacağı görüşündedir.⁸² Eğer herşey numaralandırılmış kodlarla şifrelenilebiliyorsa, dilin işlevi de aşılmış olacaktır. Herşey beyin ve sinir sisteminde özetlenebiliyorsa, beden işlevini yitirir.⁸³ Gerçek beden, formüllerle yer değiştirdiğinde ne olacaktır? Aynı şekilde DNA’sına ve genetik koduna indirgenmiş insan soyutlaması yaşayan bir varlık olan insan için ne anlama gelecektir? Üstelik bu değişim, gelişim sürecindedir. Bu durum böyle devam ederse, daha büyük bir soyutlamaya gideceğimiz açıktır. Bu soyutlama arttıkça da, bedenin işlevleri ortadan kalkacak, sanallaşacaktır. Baudrillard klonlama hakkında şunları söylemektedir: “Kalıtsal kodun aynasına yansımak ve oraya gömülmek, DNA’dan daha güzel bir protez olabilir mi? Modern insana, ayna imgesinin yerine koysun diye verilen bu yeni Narkissos’vari imgenin sağladığı gelişmeden daha güzel bir gelişme olabilir mi? İnsanın kendi molekülünden daha iyisi olabilir mi? Her birey, kendi ‘gerçek’ var-

81 Autran/ Brohm/ Veyrié; a.g.s., s. 2.

82 Les Humains Associés; “Au-delà de la Fin”, Baudrillard ile yapılan söyleşi, Les Humains Associés, No: 6, <http://www.humains-associés.org/No6/HA.No6.Baudrillard.3.html> (4.5.2005).

83 Autran/ Brohm/ Veyrié; a.g.s., s. 2.

lığının, kendi biyolojik varlığının sonsuz kez tekrarlandığı bu ortamda, kendi 'hakikat'ini bulabilir. Aynanın bir kaynak olmaktan çıkarak bir formüle dönüştüğü bu tür narsisizm, Narkissos efsanesindeki korkunç parodinin ta kendisidir. Öylesine soğuk bir narsisizm, öylesine soğuk bir kendini baştan çıkarma süreci yaşanır ki, varlığın kendini yanılsama olarak yaşayabileceği en küçük bir boşluk bile kalmaz: Gerçek ve biyolojik kopyanın klonlamayla maddeleşmesi, varlığın kendi imgesiyle, kendi ölümüyle oynaması imkanını elinden alır”.

Kopya hayal bir figürdür ve tıpkı ruh, gölge ya da gölgenin aynadaki görüntüsü gibi özneyi meşgul eder; nazikçe sürekli kompolar kuran ölüm gibidir. Maddeleşen kopya içkin ölümün ta kendisidir -günümüzde, klonlama sayesinde getirilen görkemli öneri şudur: Klon, ölüm figürünün ta kendisidir, ancak ölümü cazip kılan simgesel yanılsamadan yoksundur.”⁸⁴

Klonlama ile bütünselliğin son bulduğunu ileri süren Baudrillard, bölümlerden her biri bütüne ilişkin bilgiyi barındırdığından, bütünün anlamını yitireceğini de söylemektedir. Beden olarak adlandırılan eşsiz düzeneğin de sonu gelir, çünkü onu eşsiz kılan birbiriyle toplanan hücreler halinde parçalanamaması ve bölünmez bir tasarım olmasıdır.⁸⁵ Tüm bu nedenlerle, klonlama, beden simülasyonunun en üst evresidir.⁸⁶ Bundan böyle birey, bedenin ana formülünün kanserli bir metastazı olmaktan ibaret kalacaktır, çünkü herhangi bir bireyin klonlanması sonucunda yaratılan bireyler, tıpkı kanserde olduğu gibi, aynı hücrenin çoğalmasına benzemektedir.⁸⁷

Bedene yapılan bir başka müdahale de üremeye yöneliktir. 70'li yılların başından itibaren cinsellik üremeden bağımsız hale gelmişken, şimdi üreme cinsellikten bağımsız hale gelmiştir.⁸⁸ Tüp bebek olarak anılan bebekler, cinsel birliktelik olmadan yumurta ve spermin laboratuvar ortamında döllenişle oluşmak-

84 Baudrillard, Jean; *Baştan Çıkarma Üzerine*, Çev.: Ayşegül Sönmezay, Ayrintı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 204-205.

85 Baudrillard, a.g.e., s. 205.

86 Baudrillard, a.g.e., s. 205.

87 Baudrillard, a.g.e., s. 210.

88 Boncenne, Pierre; “Viral et Métaleptique”, Baudrillard ile söyleşi, *Le Monde de l'Education*, n° 274, Ekim 1999, <http://www.lemonde.fr/mde/anciens/octobr99.html> (4.2.2005).

tadır. Sonra bu hücreler, belirli bir bölünme sayısından sonra ana rahmine yerleştirilmektedir. Tıp henüz ana rahmini devreden çıkaracak gen teknolojisini yaratamamıştır ama çalışmalar sürmektedir. Bu da, doğanın sınırlarının zorlandığı bir başka durumdur. Teknolojinin sağladığı bir başka bilgi ise, ana rahmindeki bebeğin cinsiyetini çok erken dönemlerde dahi -kesin olmamakla beraber- belirlenebilmesidir. Etik komiteler, kurullar sayesinde, belirlenen cinsiyetin, gebeliğin belli bir haftadan önce anne-babaya söylenmemesi sağlanmaktadır. Bunun nedeni, bazı ülkelerde özellikle erkek çocukların kız çocuklara yeğlenmesidir. Baudrillard, bu komitelerin "etik"i korumak için yeterli olmayacağı kanısındadır.⁸⁹ Bunun dışında tıbbi bilginin ve teknolojinin ilerlemesiyle (amniyosentez), sakat doğması muhtemel çocukların da yaşamları engellenmektedir. Bu da yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik bir önlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Babasız çocuk büyütme isteyen kadınlar, bazı ülkelerde sperm bankalarından edindikleri hücrelerle, istedikleri özelliklere sahip çocuklara kavuşabilmektedirler. Tüm bunlar doğanın bize kurduğu düzenin, dengenin giderek bozulması anlamına gelmektedir. Ayrıca bu gelişmeler, yepyeni konular ve sorunlarla karşı karşıya kalmamıza neden olabilmektedir. Örneğin sperm bankasından istediği değil de yanlışlıkla başka bir spermi alan ve bunu çocuğu doğduktan sonra farkedilen annenin hukuki yolla elde edebileceği haklar olacak mıdır? Bu tarz sorunlar çok değil yirmi yıl önce insan aklına gelmesi zor olan konuları içermekte ve yeni yargısal düzenlemeleri gerektirebilmektedir.

Baudrillard, Aydınlanma Çağı'nda ve onu izleyen düşünürlerce ileri sürülen beden ve yaşamın bir başlı başına bir değer olduğu için değil, yerinin doldurulamaması nedeniyle değerli olduğunu belirtmektedir.⁹⁰ Bunun gibi, nasıl ki düşünce, sanal zekayla değiştirilemezse, insan türü de, ondan daha değerli ya da daha performanslı olsa dahi başka bir türle değiştirilemez. Bunların eşit karşılıkları yoktur.

Teknolojinin, tıbbın, genetik alanında yapılan çalışmaların ilerlemesiyle akıl almaz gelişmelere şahit olmaktayız. Bazı çalışmalar teknik açıdan yapılabilir düzeye gelse de etik açıdan sakın-

89 Boncenne, Pierre; "Viral et Métaleptique", Baudrillard ile söyleşi, *Le Monde de l'Education*, n° 274, Ekim 1999, <http://www.lemonde.fr/mde/anciens/octobre9.html> (4.2.2005).

90 Autran/ Brohm/ Veyrié; a.g.s., s. 3.

calı olduğu düşünülendiğinden, bu ilerlemelerin tüm sonuçlarını görmemekteyiz. Ancak, bir gün bu çalışmalar engellenemez bir aşamaya gelirse, o takdirde, günümüze kadar -iyi kötü- bir denge içinde süregiden her türlü düzenin alt üst olacağı açıktır. Bu durumda, toplumsal değerlerin, ekonomik, siyasi ve hukuksal yapıların ne şekil alacağını kestirmek şimdiden oldukça güçtür. Küresel ısınmadan bahsedilirken, insan ömrünün 120-130 yıla çıkarılması halinde bu dünyanın kaynaklarının ne kadar yeterli olacağı da ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

e) Baudrillard'ın Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Baudrillard, klasik, soyut birey anlayışının ortadan kalktığına işaret etmiştir. Toplumsal ihtirasları olmayan, devrimci özellikler taşımayan ama toplumu da dışlamayan bir birey kavramının üzerinde durmuştur. Gerçekten de günümüz insanının 1789'un insanından farklı özellikler taşıdığı, yeni bir dönem açma isteği içinde bulunmadığı doğrudur. Böyle insanlar bulunsa bile, bunların sayısı topyekün bir değişiklik yaratmaya yetecek denli çok değildir. Küreselleşme ile birlikte sanki bireyler dünya denilen o küre içinde giderek daha ufalmışlar ve geleceği yaratacaklarına ilişkin inancı kaybetmişlerdir, hatta bu konuda öğrenilmiş bir çaresizlikten de söz edilir olmuştur.⁹¹ Çünkü birey olarak, tek başına yapılabileceklerin sayısı azalmış, o nedenle de, birey kendi içine dönmüştür. Bu anlamda, Baudrillard'ın saptamasında doğruluk payı vardır. Ancak, Baudrillard'ın diğer düşünürlerden farkı geleceğin nasıl şekilleneceğine dair merakını koruyup, bir saptama yapması, bir teori önermemesidir.

Baudrillard, bireyin 1789'da görülen devrimci ruha sahip bireyden farklı olduğunu ileri sürdükten sonra, "atom"laştığını da kabul etmiştir. Bu açıdan görüşlerinin komünotaryenlere kısmen katıldığını görmek mümkündür. Eğer insanlar atomlar gibi yalnız başlarına hareket etmekteyseler ve bu onları gitgide yalnızlıklarına gömüyorsa, komünotaryenler, bu insanın mutsuz olduğunu ileri sürmektedir. Komünotaryenler, bireyin toplumla entegre olmasının onun iyiliğine olacağını söylemektedirler. Onların önerdikleri çözüm, aileye sarılmak, ortak geçmişi sahiplenmek, ülke değerlerini korumaktır. Baudrillard'ın bu çözüm yolunu benimse-

91 Göregenli Melek, "Muhalefetin Durumu, Öğrenilmiş Çaresizlik", Radikal Gazetesi, 21.2.2005, s. 9.

mese de eleştiri temelinde komünotaryenlerle aynı noktada buluşmakta olduğu söylenebilir.⁹²

Bireylerin birbirine karşı kayıtsız olduklarını söyleyen Baudrillard, aslında bazı durumlarda onların dayanışmayı da ön plana çıkardıklarını unutmaktadır. Yüzyılımızın bireyinin kentleşme, sanayileşme gibi değişikliklerden ötürü yalnızlaştığı bilinen bir gerçektir, ancak, eğer söylenen tümüyle doğru olsaydı, savaşlar ve etnik hareketler ya da afetlerde yapılan bağışlar olmazdı. Ayrıca cemaatçiler olarak adlandırılan diğer bir düşünce grubunda olduğu gibi, tam aksine bireylerin aynı tarihi, aynı kaderi paylaşmaktan doğan ortak bir tavır içinde olduklarını, aileye, dayanışmaya önem verdiklerini ileri süren ve bu şekilde yaşayan insanlar da bulunmaktadır.

Ayrıca, Batı düşünürlerinin genelde düştüğü bir yanılgıya düşmekten kendini kurtaramayan Baudrillard'ın da dünyayı, salt batı ülkelerinden ibaret olarak ele almasıdır. Modernizm gibi post-modernizm de Batı'da ortaya çıkmakta, insanın bir birey olarak kendini ifade edebildiği, otonom kararlar alabildiği sadece bu ülke insanlarını incelenmektedir. Örneğin tüketimin, Hindistan'da yaşayan ve gelirleri olmayan insanların üzerindeki etkisinden ya da gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye gibi ülkelerde tüketimin pompalandığı ancak parasız tüketim olmayacağından borçlanarak tüketime kayan insanların dramından bahsedilmemektedir. Bu nedenle, Baudrillard'ın Batı insanının atomlaşmasından, yalnızlığından, bir devrim yapmaktansa kendi imajına yönelmesinden söz etmesi doğru ama eksik bir analizi içermektedir.

92 Üskül, a.g.e., s.229 vd.

KAYNAKÇA

- Autran, Isabelle/ Brohm, Jean-Marie/ Veyrié, Nadia; "Le Corps, Un Echange Impossible?", Baudrillard ile yapılan Röportaj, Significations, s. 3, [www.j-baudrillard.com/article, php3?id_article=113](http://www.j-baudrillard.com/article.php3?id_article=113) (12.5.2004).
- Baudrillard, Jean; La Société de Consommation, Editions Denoël, Paris, 1970.
- Baudrillard, Jean; Simulacres et Simulations, Galilée, Paris, 1981.
- Baudrillard, Jean; De la Séduction, Editions Denoël, Paris, 1988.
- Baudrillard; Jean; Amerika, Ayrıntı Yayınları,, İstanbul, 1996.
- Baudrillard ; Jean; "Nous Sommes Tous des Transsexuels", Ecran Total, Galilée, Paris, 1997.
- Baudrillard; Jean; "Les Ilotes et les Elites", Ecran Total, Galilée, Paris, 1997.
- Baudrillard; Jean, "Le Mondial et l'Universel", Ecran Total, Galilée, Paris, 1997.
- Baudrillard, Jean; "De l'Antiterrorisme à la Guerre: La Violence de la Mondialisation", Le Monde Diplomatique, Kasım, 2002.
- Baudrillard, Jean; Çaresiz Stratejiler, Çev.: Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002.
- Baudrillard, Jean; Bir Parçadan Diğere, Fransızcadan Çev.: Yaşar Avunç, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2005.
- Baudrillard, Jean; Baştan Çıkarma Üzerine, Çev.: Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Baudrillard, Jean; Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği, Çev.: Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005.
- Baudrillard, Jean; "La Mondialisation Tue l'Universel, Journal l'Humanité, 7 Aralık 2002, http://www.humanite.presse.fr/popup_print.php3?id_article=26782 (4.5.2005).

- Bauman, Zygmunt; Postmodern Etik, Çev.: Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.
- Best, Steven/ Kellner, Douglas; Postmodern Teori, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.
- Boncenne, Pierre; "Viral et Métaleptique", Baudrillard ile söyleşi, Le Monde de l'éducation, n° 274, Ekim 1999, <http://www.lemonde.fr/mde/anciens/octobr99.html> (4.2.2005).
- Castoriadis; Cornelius, Dünyaya, İnsana ve Topluma Dair, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Crane, Diana; Moda ve Gündemi, Giyimde Sınıf, Cinsiyet ve Kimlik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.
- Creagh, Ronald; "L'anarchisme et le Postmoderne", Magazine Littéraire, No: 264, Nisan 1989.
- Eagleton, Terry; Postmodernizmin Yanılsamaları, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Ewald, François; "L'Individualisme: Le Grand Retour", Magazine Littéraire, No: 264, Nisan 1989.
- Ewald; François; "Baudrillard: Le Sujet et son Double", Magazine Littéraire, No: 264, Nisan 1989.
- Featherstone, Mike; Postmodernizm ve Tüketim Kültürü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Géraud; Dominique, "Le Monde Symbolique des Travailleurs Sociaux", Esprit Critique, C.: 4, No: 7, Temmuz 2002, [http:// espritcritique.webdynamit.net/0407/article05.html](http://espritcritique.webdynamit.net/0407/article05.html) (6.5.2004).
- Göregenli Melek, "Muhalefetin Durumu, Öğrenilmiş Çaresizlik", Radikal Gazetesi, 21.2.2005.
- Huyssen, Andreas; "Postmodernitenin Haritasını Yapmak", Çev.: Mehmet Küçük, Modernite Versus Postmodernite, Vadi Yayınları, Ankara, 1994.
- Jeannière, Abel; "Modernite Nedir?", Çev.: Nilgün Tural-Küçük, Modernite Versus Postmodernite, Vadi Yayınları, Ankara, 1994.
- Kazgan, Gülten; Küreselleşme ve Ulus-Devlet, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Kellner, Douglas, "Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm: Bazı Meydan

Okumalar ve Sorunlar", Çev.: Mehmet Küçük, Modernite Versus Post-modernite, Vadi Yayınları, Ankara, 1994.

Laurent; Alain, Histoire de l'Individualisme, PUF, Paris, 1993.

Les Humains Associés; "Au-delà de la Fin", Baudrillard ile yapılan söyleşi, Les Humains Associés, No: 6, <http://www.humains-associes.org/No6/HA.No6.Baudrillard.3.html> (4.5.2005).

Lefevre; Betty, "Corps baroque et éducation physique scolaire", Corps et Culture, No: 5, <http://www.revues.org/corpsetculture/numero5/article4.html> (06.07.2004).

Maisonneuve; Jean, "Le Corps et le Corporétisme Aujourd'hui", Revue Française de Sociologie, No: XVII, 1976.

Monteil, Pierre-Olivier; Portrait du Zappeur Sens et Contre Sens de l'Individualisme Contemporain, Labor et Fides, Cenevre, 1994.

Nicoud; Christophe, "Corps", Ses Plurielles, www.cndp.fr/RevueDes/pdf/130/06206611.pdf, 12.2002, s. 1. (6.5.2004).

Portenseigne; Gilles, "Une Critique de la Société de Consommation", www.geocities.com/kreatixkaaos/SOC_CONSOM.htm, 1996, (10.5.2004).

Yılmaz, Aytakin; Çağdaş Siyasal Akımlar, Vadi Yayınları, Ankara, 2001.

Yumul, Arus; "Postmodernizmden Modernizm Ötekilik", Karizma, Temmuz-Ağustos-Eylül 2000.

Üskül, Zeynep Özlem; Bireyciliğe Tarihsel Bakış, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2003.